

tasavvur

tekirdag ilahiyat dergisi | tekirdag theology journal

e-ISSN: 2619-9130

tasavvur, Haziran/June 2019, c. 5, s.1: 13-38

Rivayetler Çerçevesinde Kur'ân Tercümesi ile Namazda Kıraat Meselesine Bakış

Look at a matter of prayer kıraat with translation of the Qur'an in the Frames
of Narratives

Sami BÜYÜKKAYNAK

Dr. Öğrencisi, Necmettin Erbakan Üniversitesi,
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Phd Student, Necmettin Erbakan University,
Institute of Social Science
Konya / TURKEY
skaynak48@hotmail.com

ORCID ID: orcid.org/0000-0001-6234-3277

Makale Bilgisi | Article Information

Makale Türü / Article Type: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Date Received: 07 Şubat / February 2019

Kabul Tarihi / Date Accepted: 11 Nisan / April 2019

Yayın Tarihi / Date Published: 30 Haziran / June 2019

Yayın Sezonu / Pub Date Season: Haziran / June

Atıf / Citation: Büyükkaynak, Sami. "Rivayetler Çerçevesinde Kur'ân Tercümesi ile Namazda Kıraat Meselesine Bakış". *Tasavvur: Tekirdağ İlahiyat Dergisi* 5/1 (Haziran 2019): 13-38.

İntihal: Bu makale, iThenticate yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir.

Plagiarism: This article has been scanned by iThenticate. No plagiarism detected.
web: <http://dergipark.gov.tr/tasavvur> | <mailto:ilahiyatdergi@nku.edu.tr>

Copyright © Published by Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi,
İlahiyat Fakültesi / Tekirdağ Namık Kemal University, Faculty of
Theology, Tekirdağ, 59100 Turkey.

Bütün hakları saklıdır. / All right reserved.

CC BY-NC-ND 4.0

Öz*

Kur'an tercümeleri, İslam'ın tüm insanlığın dini olması hasebiyle Arap olmayan toplumların İslam'la tanışması sonucu meydana gelmiş bir ihtiyacın neticesidir. Bu sebeple tarih boyunca Kur'ân-ı Kerîm'in anlaşılması için çeşitli dillerde tercüme yapılmıştır. Bununla birlikte İslam dinine yeni giren ve Arap olmayan Müslümanların ibadetlerini hangi dilde yapacakları da tartışma konusu olmuştur. Zira bir insan Müslüman olur olmaz ibadet etmekle yükümlüdür. Bu sebeple bu konuda fikhî mülahazalar ortaya çıkmıştır. Bu mülahazalarda dinin iki ana esası olan Kur'ân-ı Kerîm ve Hadis'ten deliller getirilmiştir. Bu konuda delil olarak kullanılan rivayetlerin sıhhati ise merak konusudur. Bu çalışmada yüksek lisans tezimizde de değinilen Kur'an tercümesi ile namazda kıraat konusunda fikhî mezheplerin delil olarak kullandığı rivayetler incelenmiştir. Buna göre Kur'ân'ın tercümesi ile namazda kıraatin mümkün olacağını savunan Ebû Hanîfe'nin delil olarak kullandığı rivayetlerin sıhhatinin yeterli olmadığı ve delil olarak uygun seviyede olmadığı ortaya çıkmıştır. Kur'ân tercümesi ile kıraat yerine sadece tesbihatla kıraatin sure veya ayet ezberleninceye kadar yeterli olduğunu savunan mezheplerin görüşlerinin uygun olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kur'ân-ı Kerîm, tercüme, namaz, kıraat, rivayet.

Absract

Look at a matter of prayer kıraat with translation of the Qur'an in the Frames of Narratives

Qur'anic translations are the result of a need to meet non-Arab societies with Islam because Islam is the religion of all mankind. For this reason, translations have been made in various languages to understand the Qur'an throughout history. However, it is also a matter of debate over which Islamic religions are new to Islam and who are going to worship the non-Arab Muslims. Because a person is obliged to worship as soon as he becomes a Muslim.

* Bu çalışma 2005 tarihinde sunduğumuz/tamamladığımız "Hadis İlimleri Açısından Namazda Kıraat Meselesi" başlıklı yüksek lisans tezi tezi esas alınarak hazırlanmıştır. /This article is extracted from my master thesis entitled "Verses of the Qur'an (Qiraat) in the prayer for sciences of Hadith", (Master Thesis, Selcuk University, Konya/Turkey, 2005).

For this reason, fiqh considerations have emerged in this matter. In these observations, two main religions of religion, the Qur'an and the Hadith, were introduced. The truth of the narrations used as evidence in this regard is curiosity. In this study, the narrations that were used as proofs of Qur'an translations and of Qur'anic religious sects in prayer were examined. According to this, it turns out that the narrations used by Abu Hanifa, who advocates that the Qur'an can translate into verse in prayer, is not sufficient and is not in appropriate level as evidence. With the translation of the Qur'an, it has been achieved that the opinions of the sects who advocate that it is sufficient to memorize the verse or verse of the Qur'anic with glorification instead of qıraat is reached.

Keywords: Quran, translation, prayer, qıraat, narrative.

Giriş

Kur'an'ın tercümesi, İslam'ın Arap olmayan toplumlarla tanışmasıyla gündeme gelmiştir. Hz. Peygamber'in (s.a.v.) "Tüm insanlığa gönderilmiş bir peygamber" (es-Sebe, 34/38) olması, çevresindeki toplumlara dini tebliğ etme çabası içerisinde girmesini ve tüm toplumlara İslam'ı ulaştırmak için komşu ülkelerin devlet başkanlarına İslam'a davet mektupları göndermesini zorunlu kılmıştır. Hz. Peygamber (s.a.v.), bu mektupları o toplumlara, onların dilini bilen, donanımlı sahabe vasıtasıyla göndermiştir. Bunun için, Dihye b. Halife el-Kelbî'yi (ö. 50/670), Bizans Kralı Heraklios'a; Abdullah b. Huzâfe el-Kureşî es-Sehmî'yi (ö. 35/655-56) İran hükümdarı Kısra'ya; Amr b. Ümeyye b. Huveylid ed-Damrî'yi (ö. 60/679), Habeş Kralı Necâşi'ye; Hâtıb b. Ebû Beltea'yı (ö. 30/650), Mısır hükümdarı Mukavkıs'a göndermiştir. Hz. Peygamber'in (s.a.v.) göndermiş olduğu bu davet mektuplarında, mutlaka ayetler yer almaktadır.¹ Mektuplarda yer alan ayetlerin, gönderilen devlet başkanına okunuşu, Arapça ifadelerle olmayacağı, bilakis devlet başkanının diline çevrilen haliyle olacağı bir zorunluluktur. Çünkü mektubu alan devlet başkanı o ayetleri anlayacaktır ve ona göre bir tepki verecektir. İçerisinde anlaşılmayan ifadelerin olduğu bir mektuba devlet başkanları hiçbir tepki göstermeyeceklerdir. Bunun için elçiler, Hz. Peygamber'in (s.a.v.) yazdırmış olduğu ayetleri,

¹ Muhammed Hamidullah, *Hz. Peygamber'in Altı Orijinal Diplomatik Mektubu*. (İstanbul, Beyan Yayınları, 1990), 30.

tercüme etmek suretiyle devlet başkanlarına açıklamışlardır. Bu durum, aynı zamanda gönderilen elçilerin, ayetlerin mefhumu konusunda bilgi sahibi olduklarını göstermektedir. İslam tarihinde, ilk tercüme hareketi olarak kabul edilebilecek davet mektubu hareketi, daha sonraki zamanlar için Kur'an ayetlerinin tercüme edilebileceği konusunda örnek olmuştur.

Hz Peygamber (s.a.v.) devrinden sonra, İslam'ın Arap yarımadası'nın dışına doğru sürekli yayılması, Arap olmayan topluluklarla karşılaşılmasını beraberinde getirmiştir. Zira Arap olmayan topluluklara İslam'ın telkini için, onların diline Kur'ân ayetlerini tercüme etmek, bir zorunluluk halini almıştır. Aynı zamanda Arap olmayan topluluklardan İslam'ı benimseyen halklara İslam'ın itikad, ibadet, muamelât, ahlak gibi inceliklerini anlatmak için ayetlerin tercümesine ihtiyaç olacağı da bir gerçekliktir. İşte bu gibi meseleler ashabı, İslam'ı telkin için ayetleri tercüme ettirmek suretiyle İslam'ı anlatmaya sevk etmiştir. Arap olmayanların müslüman oluşu ve İslam'ın emir ve nehiyelerini öğrenişi, bunu doğrulamaktadır. Fakat bu konularda sarih bir rivayet kaynaklarda yer almamaktadır. Sadece rivayet edilmektedir ki; İranlılar, Selman-ı Fârisî'ye Fatihâ'yı kendilerine Farsça yazması için mektup yazmışlar, O da bunu yazmış, sonra Rasulullah'a (s.a.v.) arz etmiş, ardından da onlara göndermiştir.² Peygamber(s.a.v.)'in Kur'an'ı başka dilden olan kimselere tebliğ etmede uyguladığı Kur'ân'ın onların dilleriyle ifade edilmesi şeklinde tezahür eden uygulamalar, Asr-ı Saadette olduğu halde, daha sonraki dönemlerde bu uygulamalar göz ardı edilerek, Kur'ân'ın diğer dillere çevrilmesi tartışma konusu olmuştur. Bu tartışmaların esasında dil birliği düşüncesine dayandığını söylemek mümkündür. İslam toplumunun bütün bireylerinin, ister Arap olsun, ister Acem olsun Arapça konuşmalarını Kur'ân'ın dilinin Arapça olması sebebiyle zorunluluk olarak görüp, Arapça'yı yaygın hale getirmek, dil birliği esasının dayandığı sebeplerdir. Bu görüşü savunan M. Reşid Rıza (ö. 1865/1935), İslam dininin ayakta kalmasını ve müslümanların birliğini, Kur'an'ın tercüme edilmeyip aslî hali üzere bırakılmasına bağlamaktadır. Müslümanların birlik ve beraberliğe ancak Arapça'ya bağlılıkları sayesinde ulaşacaklarını ifade etmektedir.³ Bu ifadeleri Arapçılığın bir yansıması olarak görmek mümkündür. M. Reşid Rıza'nın yaşadığı dönemde, birçok Arap

² Nevevî, Ebû Zekeriyya Yahya b. Şeref, *el-Mecmû'*. Tahk: Mahmud Matruhi. (Beyrût: 1996), 3, 331.

³ Rıza, Muhammed Reşid, *Tefsîru'l-Kurâni'l-Hakîm* (Mısır: 1373/1953), 2, 296-297.

ülkesi Arapça konuşmalarına rağmen, birlik ve beraberlik şuuru içerisinde hareket edememişlerdir. Bugün için de aynı durum geçerlidir. İnsanlar eğer bir araya geleceklerse, bu, kutsal kitap Kur'anı Kerim'in dilini yüceltmekle değil, onun öngördüğü ilkeleri her dilden insanlara kendi konuştukları dilden anlatmak ve Kur'an'ın çevresinde bütünleşmek, bunun kazandırdıklarıyla birlik ve beraberlik içerisinde olmakla mümkün olacaktır.

Kur'an'ın Arapça nazil olmasının sebebi, nazil olduğu çevrenin dilinin Arapça olmasındandır. *"Anlayabilesiniz diye, biz onu Arapça bir Kur'an olarak indirdik."* (Yusuf 12/2) Eğer Kur'an Arapça değil de başka dilden nazil olsaydı, o zaman insanlar tarafından yapılacak itirazı Kur'an şu şekilde ifade etmektedir: *"Eğer biz onu yabancı dilde okunan bir Kur'an yapsaydık, diyeceklerdi ki, Ayetleri tafsilatlı bir şekilde açıklanmalı değil miydi? Muhatapları Arap olduğu halde Arapça olmayan bir kitap mı?"* (Fussilet 41/44) Bu ayet, nazil olacak kitabın kendi nazil olduğu toplumun dilinde olmasının zorunluluğundan bahsetmektedir. Kur'an Arap yarımadası dışında yayıldığı zaman, bu ayetin Arap olmayanlar için anlamı, onun kendi dillerine çevrilmesi olacaktır. Okuyup da anlamadıkları bir kitabı hayatlarında yaşamaları mümkün değildir. Bunun için kendi içlerinden çıkan âlimlerin, Kur'an'ı tercüme etmek suretiyle yaşadıkları topluma anlatmaları gerekmiş, âlimler de, kendi toplumlarına ya tercüme etmek veya tefsir etmek suretiyle, Kur'an'ı anlatmışlardır. Meselâ, diğer milletlerden İslam'a ilk giren millet olan İranlılar bu işe ilk teşebbüs eden millettir. Samanoğulları emiri Mansur b. Nuh (ö. 365/976), Kur'an-ı Kerim'in Farsça'ya tercüme edilmesini resmî bir hükümet işi olarak ele almıştır. Emir bu iş için Horasan ve Maverâünnehir âlimlerini toplamış, onlardan Kur'an'ı Farsça'ya tercüme etmenin caiz olup olmadığı konusunda fetva istemiştir. Âlimler de *"onlara iyice açıklayasın diye, her peygamberi kendi dilinden gönderdik"* (İbrahim 4/14) ayetine istinaden, tercümenin caiz olduğuna dair fetva vermişlerdir. Bunun üzerine oluşturulan bir komisyonca, Kur'an-ı Kerim, İbn Cerîr et-Taberî'nin tefsirinin özeti ile beraber Farsça'ya tercüme edilmiştir.⁴

Türkçe yapılan ilk Kur'an tercümelerinin ise, onların, okuma-yazma işine fazla ehemmiyet vermemeleri sebebiyle, şifahen yapıldığını söylemek mümkündür. Bununla birlikte, ilk Türkçe Kur'an tercümelerinin, tarih olarak hicri,

⁴ Hamîdullah, Muhammed, *Kur'an Tarihi*. (İstanbul: 1993), 65.

IV-V yüzyıllarına tekabül ettiği söylenmektedir. Fakat bu dilde yapılmış tam bir tercüme bugünlere ulaşmamıştır. Ancak bazı eserlerde, bu alfabeyle tercüme edilmiş birkaç ayete rastlamak mümkündür. Nitekim Edip Ahmed b. Mahmud Yükneki'nin *Atabetü'l-Hakâyık* adlı eserinde bazı ayetlerin tercümesi yer almaktadır.⁵ Örnek verilen her iki milletin (Türkçe ve Farsça) lisanından, sonraki zamanlarda da birçok tercüme yapılmış, halkı Kur'ân ile buluşturmak için çaba gösterilmiştir.⁶ Daha sonra Türkler, Arap ve Latin harflerini kullanmışlar ve bu alfabelerde de Kur'ân tercümelerini dillerine kazandırmışlardır.

Yukarıda izah edildiği üzere bütün bu çabalar, Kur'ân'ın ne demek istediğini tüm insanlığa duyurmayı amaç edinmiştir. Artık insanların, "madem bu kitap, bizim de kitabımız, o zaman niye biz, kendi kitabımızı anlamıyoruz?" diyerek itiraz etmeleri mümkün değildir. "Arapça olduğu için ne demek istediğini anlamıyoruz?" şeklinde bir mazeret de ortadan kalkmıştır. Bununla birlikte, tercümenin Kur'ân'ın yerine konulup konulamayacağı meselesi gerçekten önemlidir. Eğer başka dile çevrilen Kur'ân ayetleri, bu haliyle Kur'ân olarak kabul edilecek olursa, bu Kur'ân'ın mu'ciz nazım olma halinin tanınmadığı anlamına gelecektir. Bir şeyin aslı esastır ve kıymetlidir. Aslı başka dilden ifade etmek, o aslın yerine geçmeyeceği gibi, ona asıl demek de mümkün değildir. Elmalılı M Hamdi Yazır'ın (ö. 1368/1949) ifade ettiği gibi, tercüme, Kur'ân'dan mütercimın anlayabildiği kadar bazı şeyleri anlatabilirse de, gerçek anlamıyla anlatamadığı gibi, anlattığı şeyler de Kur'ân hükümünde ve değerinde olamaz.⁷

Tercüme Kur'ân yerine konduğu zaman, Kur'ân'ın aslı hususu ortadan kaybolur. Onun kıraati gibi, tevatürle ulaşan kıraat şekilleri ortadan kalkar, insanın manevî haz alması ortadan kalkar. Nice insan onun Arapça okunuşu ile vecde gelmiş ve hidayete ermiştir. Hidayet Aydar tez konusu için bir müessesede araştırma yaparken, tezinin konusunun Kur'ân'ın tercümesiyle ilgili olduğunu öğrenen araştırmacı yaşlı bir bayanın kendisine şu şekilde sitemkâr

⁵ Ali İmran 3/134, 146, 185; Nahl 16/96, Hac 22/61; Zuhuruf 43/32; İnşirah 94/5-6.

⁶ Aydar, *Hidayet, Kur'an-ı Kerim'in Tercümesi Meselesi*. (İstanbul: 1996), 103 (İnan, Abdülkadir, *Kur'an-ı Kerim'in Eski Türkçe ve Oğuz-Osmanlıca Çevirileri Üzerine Notlar*, 80, isimli çalışmasından naklen).

⁷ Yazır, M. Hamdi, *Hak Dini Kur'an Dili*. (İstanbul: ty.), 1, 8.

ama samimi tepki verdiğini aktarmıştır: “Bırakın Kur’an’ı tercüme etmeyi; bununla uğraşmayın. Bizim gönlümüzde Kur’ân’ın bir başka yeri vardır. Biz onu anlamayız ama ifade edemediğimiz ne kadar güzellik varsa, onların tümünün ondan olduğuna inanırız. Oysa tercüme edilince, onda bizim bildiğimiz bir takım hususların olduğunu görüyor ve hayal kırıklığına uğruyoruz. Kur’ân bunları mı anlatıyor diye şaşırıyoruz.”⁸

Kur’ân tercümesinin bir sakıncası daha vardır: Farklı tercümelerin meydana gelmesi. Bu farklılık, aynı kitab hakkında nasıl bu kadar farklı tercümelelerin olacağı sorusunu gündeme getirmektedir. Son zamanlarda Kur’ân tercümelerinde ortaya çıkan aynı ayetin farklı tercümeleleri, bunun haklılığını ortaya koymaktadır.⁹ Bu farklılık, Kur’ân’ı bilmeyen veya ona soğuk bakanlar tarafından “Kaç tane Kur’ân var?” sorusunun sorulmasına dahi sebebiyet verebilmektedir. Durum böyle olunca kurullar tarafından ortaya konacak Kur’ân tercümelerinin aslı yerine konma çabasına girilmeksizin, Arapça bilmeyen toplumların insanlarına Kur’ân’ın neler söylediğini anlatmak açısından önem arz ettiği gerçeği ortaya çıkmaktadır. Aksi takdirde ehil olmayan ve niyetleri farklı kişilerin yapacağı tercüme çalışmaları, insanların kafalarının karışmasına ve düşünce farklılıklarının ortaya çıkmasına sebebiyet verecektir.

Tercümenin Kur’ân’ın aslı yerine konması, ibadetin dahi onunla yapılacağı sonucunu ortaya çıkaracaktır. Oysa ibadette asl olan onun ikame edildiği zamanla aynılık arz etmesidir ki zaten ibadetler, ortaya çıktığı zamanda Kur’ân-ı Kerim’in aslı haliyle tilavet edilmesi suretiyle yerine getirilmekteydi. Kur’ân-ı Kerim’in namazlarda okunması farzdır. Her harfine sevap verilmiştir. Ayette “*Kur’ân’dan kolayınıza geleni okuyunuz*” (el-Müzzemmil 73/20) buyrulmaktadır. Tercüme Kur’ân olamayacağına göre, onun kıraatinin Kur’ân kıraati olmayacağı da muhakkaktır. Bununla birlikte Ebû Hanîfe’nin görüşü olarak, ibadetin tercümeyle de olacağı dile getirilmiştir. Ebû Hanîfe’ye göre, Arapça olmak, Kur’an’ın aslı değil, fer’i bir vasfıdır. Aynı zamanda Ebû Hanîfe’nin “namazda okunması emredilen, Allah’ın zatı ile kaim olan kelimaya delalet eden lafızlardır, yoksa Arapça lafızlar değildir”, dediği de kaydedilmektedir. Nitekim Ebû Hanîfe bunu şu şekilde ifade etmiştir: “Kelimele-

⁸ Aydar, Hidayet, Kur’an-ı Kerim’in Tercümesi Meselesi, 220, 221.

⁹ Nur Suresi 31. ayetin farklı tercümeleri için bakınız: (M. Hamdi Yazır, *Kur’an-ı Kerim ve Meal-i Şerif*; Yaşar Nuri Öztürk, *Kuran Mealî; Mustafa İslamoğlu, Hayat Kitabı Kur’an*).

ri Arapça olduğu için ona Kur'an denmiyor, Allah'ın kelamına delalet ettiği için ona Kur'an deniyor. Bu açıdan, bir dilin kelimeleri ile başka bir dilin kelimeleri arasında fark yoktur. Yani aynı manalara başka dilin kelimeleri de delalet etse, ona da Kur'an denir. Nitekim Allah (c.c.) şöyle buyurmaktadır: "Şüphesiz ki o (Kur'an) evvelkilerin kitaplarında da vardır." (eş-Şu'arâ 26/196) Yine Yüce Allah, "Bu öncekilerin sayfalarında; İbrahim ve Musa'nın sayfalarında vardır" (el-'Alâ 87/18-19) buyurmaktadır. Kur'an'ın onların sayfalarında ve kitaplarında bu lafızlarla değil, fakat bu manalarla mevcut olduğu malumdur.¹⁰

Bu görüşü yanlış olarak değerlendirmek mümkün olabilir. Eğer, evvelkilerin kitaplarında bu ayetler varsa, bu ayetlerin o kitaplarda Allah'ın kelamıyla, mu'ciz bir şekilde ifade edildiği ayetten anlaşılacak mefhumdur. Çünkü bütün ilahi kitaplar, Allah'ın kelam sıfatından südür etmektedir. Eğer Allah Kur'an'ı başka dilde indirseydi, o dilde nazil olan kitap yine Allah'ın yönlendirmesiyle ortaya çıkacaktı. Bir kulun kendi kapasitesi ile ortaya çıkan Kur'an tercümesi ise, mu'ciz ve ilahî değildir. O bulunduğu haliyle her ne kadar Allah'ın kelamını ifade etse de lafızlar itibariyle Allah'a ait değildir. Lafızları bir araya getiren bir kuldür, insandır.

1. Başka Dille Kıraati Bir İlete Bağlayanların Delilleri:

Kur'an ve tercümenin, İslam'ın ilk ortaya çıktığı Arap Yarımadası'nın dışına çıktıktan sonra bir arada zikredilmesi zorunluluk halini almıştır. Çünkü İslam artık sınırları aşmış, tüm insanlığa Kur'an'ın evrensel çağrısı ulaşmıştır. Kur'an diye ilahi bir kitap vardır, bu kitabın bütünü insanların anlaması için onun insanların konuştuğu dillere tercümesi gerekli olmuştur. Bunun için insanların konuştukları dilden, Kur'an ayetlerinin ifadesi için, gerek şifahî, gerek kitabî çalışmalar olmuştur. Arap orduları ilk fethettikleri yerlerde dinin ilkelerini öğretmek, Kur'an'ı anlatmak için tercüme faaliyetlerine girmişlerdir. Çünkü insanlar, müslümanların kendi memleketlerinde İslam'ı anlatmalarından önce Arapça'yı öğrenmiş değillerdi. Belki o zamanın şartlarında onların hangi dilden konuştuklarını dahi bilmiyorlardı. İnsanlara Arapça öğrenmelerini zorunlu kılmak diye bir çözüm ise mümkün değildi. Yeni İslam'a girenle-

¹⁰ Kâsânî, Alâuddin Ebû Bekr b. Mesûd b. Ahmed, *Bedâiu's-Sanâi fi tertîbi's- Şerâi'*. (Beyrut: 1982), I, 112; Cessâs, Ebû Bekr Ahmed b. Ali, *Ahkâmu'l-Kur'an*. Thk., Muhammed Sadık el-Kamhâvî. (Beyrut, 1405/1990), 5, 262.

rin ibadetlerini hangi dilden yapacakları ile ilgili başka bir mesele daha vardır. İslam'ı öğle namazından önce din olarak kabul edip müslüman olan kimseye, öğle namazı kılmak farz olmaktadır. Arapça'yı bilmeyen bir kimse namazın farzlarından olan kıraati nasıl yapacaktır, ne okuyacaktır? Bu mesele üzerinde ulema arasında ihtilaf ortaya çıkmıştır. Bazı âlimler, müslümanın Arapça dışındaki anadiliyle ibadet etmesini caiz olarak kabul ederlerken, âlimlerin çoğunluğu anadiliyle ibadet etmesini kesinlikle caiz görmemektedirler. Başka dille kıraati her halükârda caiz gören Ebû Hanîfe (ö. 150/767)'dir. Ebû Hanîfe ister Kur'ân'ı Arapça olarak okuyabilsin, ister okuyamasın herkesin kendi anadiliyle ibadet yapabileceği kanaatine sahip olmuştur.¹¹ Öte yandan, talebeleri İmam Ebû Yusuf (ö. 182/798) ve İmam Muhammed (ö. 189/805), anadille ibadeti sadece Kur'ân'ı Arapçasından okuyamama durumunda caiz görmüşlerdir.¹²

İmam Ebû Hanîfe'den nakledilen görüş, gerçekten tartışmalıdır. Başka bir dilden yapılan tercümenin Kur'ân yerini tutması, onun kıraat için yeterli görülmesi, Kur'ân'ın nazım olarak önemsenmemesi olarak algılanabilir. Oysa Kur'ân'ın bütününde yer alan insicamın, ahengin, icazın tercümesinde yer alması mümkün değildir. Bütün bu özellikler tercümede yok olur gider. Bu yüzden, Kur'ân'ın tercümesinin kıraat için her halükârda yeterli görülmesi tartışma konusu da olmuştur.

Mezhepte önemli görüş olarak değerlendirilmesi gereken bu hükmün, fetvanın, her hüküm ve fetvada olduğu gibi bir delile dayanması gerekmektedir. Bu delil ya Kitap olur ya Sünnet veya Kıyas ve İcma' olur. Ebu Hanîfe, hem Kur'ân'dan hem de Sünnet'ten delillere binaen bu hükmü vermiş olabilir. Ama Ebû Hanîfe'den bizzat "Şu deliller bu hüküm için değerlendirilir" tarzında sarih bir delil ulaşmamıştır. Bu deliller onun dayanacağı muhtemel deliller olarak ondan sonra telif edilen eserlerde yer almıştır. Kaynaklar, Ebû Hanîfe'nin görüşüne delil olarak üç ayeti göstermektedirler:

قُلِ اللَّهُ شَهِيدٌ بَيْنِي وَبَيْنَكُمْ وَأُوحِيَ إِلَيَّ هَذَا الْقُرْآنُ لِأُنذِرَكُمْ بِهِ وَمَنْ بَلَغَ

" De ki, "Allah benimle aramızda şahiddir. Sizi ve kime ulaşırsa onları kendisiyle uyarman için bana şu Kur'an vahiy edildi." (el-En'âm 6/19)

¹¹ Kâsânî, Bedâiu's-Sanâi', 1, 112-113.

¹² Altıntaş, Halil, Kur'an'ın Tercümesi ve Tercüme ile Namaz Meselesi. (İstanbul: 2006), 21-22.

Bu ayetin Arap olmayan için anlamı, acem olanın inzarı(uyarı)yı ancak tercümeyle akledeceği üzeredir. Çünkü kişinin akletmesi için uyarıcıyı anlaması gerekmektedir. Anlamadığı bir şeyi düşünmesi, onu akledip hayata geçirmesi mümkün değildir. Bunun için tercüme gereklidir, onunla ibadet etmek de caizdir.¹³

وَإِنَّهُ لَفِي زُجُرِ الْأَوَّلِينَ

Şüphesiz ki o (Kur'ân) evvelkilerin kitaplarında da vardır. (eş-Şuarâ 26/196)

إِنَّ هَذَا لَفِي الصُّحُفِ الْأُولَى

Elbette bu, ilk sahifelerde de vardır. İbrahim'in ve Musa'nın sahifelerinde... (el-'Alâ 87/18-19)

Bu ayetlerin delil oluşuyla ilgili olarak Serahsî (ö. 483/1090) şunları ifade etmiştir: "Kur'ân Allah kelimadır, mahlûk değildir, kadîmdir. Dillerin ise hiçbirisi kadîm değildir, sonradan ortaya çıkmışlardır. Biz biliyoruz ki, Kur'ân'ın bir dile has olduğunu söylemek caiz değildir. Çünkü Allah, "Şüphesiz o, daha öncekilerin kitaplarında da vardır" buyurmuşken, böyle söylemek nasıl caiz olur?"¹⁴

Kâsânî de bu ayetlerin delil oluşuyla ilgili olarak şunları söylemektedir: "Ebû Hanîfe demektedir ki, namazda vacip olan, Kur'ân'ı Arapça lafız olarak okumak değil, ibretler, nasihatlar, korkutma ve sevdirmeye, övme ve yüceltme ifadelerine sahip olduğu için Allah'ın kelâm sıfatına delalet eden bir lafız olarak okumaktır. Allah'ın Kelâm'ı ise lafızdan lafıza değişikliğe uğramaz. Çünkü Allah, "O, şüphesiz daha öncekilerin kitaplarında da vardır.", "Bu elbette ilk sahifelerde de vardır. İbrahim'in ve Musa'nın sahifelerinde..." buyurmuştur. Kur'ân, öncekilerin kitaplarında, bu lafızla yani Arapça lafızla değil, bilakis bu mana ile yer almaktaydı."¹⁵ Hanefî mezhebine müntesip müfessir, fakih Ebû Bekir el-Cessâs (370/981), Şuarâ Suresi 196. ayetini tefsir ederken konuyla ilgili şu görüşü ifade etmiştir: "Allah Kur'ân'ın önceki kitaplarda da olduğunu söylüyor. Önceki kitapların hepsi Arapça değildi. O halde, eğer tercüme edilir ve başka bir dille sunulursa, bu da Kur'ân olacaktır."¹⁶

¹³ Nevevî, *el-Mecmu'*, 3, 330.

¹⁴ Serahsî, Muhammed b. Ebî Sehl, *el-Mebsût*. (Beyrut, 2001), 1, 138.

¹⁵ Kâsânî, *Bedâiu's-Sanâi'*, 1, 112.

¹⁶ Ebû Bekir el-Cessâs, *Ahkâmu'l-Kur'an*, 5, 215.

Bu görüşler göstermektedir ki, Arapça, Kur'ân için olmazsa olmaz bir dil değildir. Allah'ın Kelâm sıfatı, Peygamber (s.a.v.)'in toplumunun dili Arapça olduğu için, Kur'ân için Arapça olarak tecellî etmiş ve Kur'ân Arapça olmuştur. Bu manada Kur'ân'ın dil olarak ifadesi mahlûktur, yani sonradan yaratılmıştır, ama Kur'ân'ın manası mahlûk değildir, kadîmdir. Kur'ân'a böyle bakıldığı takdirde, Arapça ifadeler onun için arızî olmaktadır. Çünkü onun başka dilde ifadesi de Kur'an olmaktadır. Bu düşünce Kur'ân çerçevesinde değerlendirildiği zaman yanlış olduğu ortaya çıkacaktır. Yusuf Suresi'nin ikinci ayetinde Allah şöyle buyurmaktadır: "Muhakkak ki biz, Kur'ân'ı Arapça olarak indirdik" Böyle bir vurgu, Kur'ân'ın Arapça dışındaki bir dille ifadesinin Kur'ân olamayacağını altını çizmektedir. Bilindiği üzere, kutsal kitaplarda ortak evrensel ayetler vardır. Cana kıymamak, hırsızlık yapmamak, fuhsıyyatta bulunmamak, doğru söylemek, Allah'a kul olmak, doğru yol üzere olmak, ahiret için çabalamak vs. tüm insanlığın ortak değerleridir ve kutsal kitapların hepsi bu değerleri vurgulamışlardır. Ebû Hanîfe'nin görüşüne delil olarak öne sürülen ayetler, aslında bu değerleri gündeme getirmektedirler. Mesela delil olarak kullanılan el-'Alâ Suresi'nin 17. ayeti kerimesinden önceki ayetlerde ahiretin daha hayırlı ve sürekli olduğundan bahsedilmiş, namaz kılan, temizlenip arınanın felah bulduğu ifade edilmiş son olarak da 19. ayette bunların "İbrahim ve Musa'nın" kitaplarında olduğu söylenmiştir. Diğer taraftan Kur'ân'ın bütününe İbrahim ve Musa'nın (a.s.) sahifelerinde bulunmasına imkân yoktur, çünkü Kur'ân kendi nazil olduğu toplumun durum ve şartlarına göre tedricen nazil olmuştur. Hatta bazı özel konulara dahi girmiştir. Zeyd'in karısını boşaması, Bedir savaşından bahsetmesi, Huneyn'de yardım edilmesini vurgulaması vs. ayetlerin diğer kitaplarda bulunması mümkün değildir. Yukarıda ifade edildiği gibi her durum ve şartta bütün insanlığı ilgilendiren meseleler hakkında Kur'ân'da nazil olan ayetler, Tevrat ve İncil'de ve diğer sahifelerde de manen bulunabilmektedir. eş-Şu'arâ Suresi 196. ayeti kerimesinde "Şüphesiz ki o (Kur'ân) evvelkilerin kitaplarında da vardır." buyurulmaktadır. Sonraki ayette "İsrailoğulları bilginlerinin "onu" bilmesi onlar için bir delil değil mi?" buyurulmaktadır. 193. ayet ise "O'nu (Kur'ân'ı) Ruhul-Emîn indirdi" demektedir. Burada bir zamir anlaşmazlığı vardır. Bazı müfessirler 196. ayette geçen zamiri "Kur'ân" olarak manalandırmışlar;¹⁷ bazıları da Hz. Peygamber (s.a.v.) olduğunu söylemişlerdir.¹⁸ Çünkü önceki kitaplarda mesela İncil'de Hz. Peygamber'in son peygamber olarak geleceğinden bahsedilmiş, aynı zamanda Kur'ân'ın nazil olacağından da bahsedilmiştir. Bunun için bazı dirayetli

¹⁷ Taberî, Muhammed b. Cerîr, *Câmiu'l-Beyân an Te'vîli Âyi'l-Kur'an*. (Beyrut: 1988) 19, 113; Zemahşerî, Ebû'l-Kâsım Mahmûd b. Ömer b. Muhammed el-Hârizmî, *el-Keşşâf an Haqâiki Gavâmi'it-Tenzil ve Uyûni'l-Ekâvîl fi Vücûhi't-Tevîl*, (Kahire: 1397/1977), 3, 335; Ebû Hayyân Muhammed b. Yûsuf b. Alî b. Yûsuf b. Hayyân el-Endelüsî, *el-Bahru'l-Muhîd*. (Beyrut: 1402/1987), 7, 40.

¹⁸ Kurtubî, el-Câmi' li ahkâmî'l-Kur'an, 13, 138.

Hristiyan ve Yahudî âlimlerin -Abdullah b. Selâm gibi- , Kur'ân ve Peygamber'e (s.a.v.) iman etmeleri çabuk gelişmiştir.¹⁹ Diğer taraftan bu zamirin Ruhu'l-Emîn olma ihtimali de vardır. Fakat müfessirler böyle bir yoruma değinmemişlerdir. Çünkü tahrif edilmemiş Tevrat ve İncil'de onları Peygamberlere nazil edenin Cebrâil olduğu ifade edilmiştir. (el-Bakara 2/87-253; en-Nahl 16/2; el-Mü'min 40/15)

Bu bilgiler ışığında söz konusu ayette ifade edilen "öncekilerin kitaplarında olma bilgisi", Kur'ân'ın o kitaplarda aynen olduğu bilgisine sarih olarak ulaştırmamaktadır. Sadece yukarıda da ifade edildiği üzere, geçmişten geleceğe tüm insanlığın olmazsa olmazı kabul edilen ilkelerin yürürlüğünün o kitaplarda olduğu gibi Kur'ân'da da olduğu sonucuna ulaşılabilmektedir.

Diğer taraftan, önceki kitaplarda Kur'ân'ın olması düşünülecek olursa, diğer kitaplar hangi dilde ise Cebrâil (a.s.) vasıtasıyla Allah'ın kelamıyla nazil olmuştur. Oysaki Kur'ân'ın Farsça veya başka dilden tercümesi, Cebrâil'in (a.s.) aracılığı ile Allah'ın lafzı ile gerçekleşmemektedir. Bir kulun Kur'ân'daki ilahî ifadeleri başka bir dile çevirmesiyle şekillenen tercüme, Allah'ın lafzı ile değil, kulun kendi dilindeki lafzıyla şekillenmektedir. Durum böyle olunca, önceki kitaplarda Kur'ân'ın bulunmasını, Kur'ân tercümelerinin Kur'ân yerine geçeceği düşüncesine delil olarak kullanmak mümkün görünmemektedir. Nitekim İbn Kudame (ö. 682/1283), Kur'ân'ın lafzen ve manen muciz olduğundan hareket ederek, onun nazımından çıkarılıp, tercüme edildiğinde, Kur'ân olmayacağını hatta benzeri dahi olamayacağını, onun ancak tefsiri olacağını söylemiştir. O'na göre, şayet Kur'ân'ın tefsiri, Kur'an'ın benzeri olursa, müşriklerin benzeri bir sure getirmeleri acziyyet olmaktan çıkardı.²⁰

Mevdûdî (ö. 1399/1979), Kur'ân tercümesinin Kur'ân'ın yerine geçeceğini kabul etmenin yanlışlığı ile ilgili olarak şunları ifade etmiştir: "Kur'an veya başka bir ilahî kitap, Allah'ın peygambere anlamıyla ilham edip peygamberin onu halka kendi ifadesiyle sunması biçiminde vahyedilmemiştir. Her kitap, hangi dilde olursa olsun, ilahî lafız ve anlamıyla birlikte vahyolunmuştur. O halde, Kur'an'ın öğretileri, önceki kitaplarda da beşerî değil, ilahî lafızla vardır ve bunların tercümelerinden hiçbiri ilahî kitap veya onun temsilcisi olarak

¹⁹ Taberî, *Câmiu'l-beyân*, 19, 113.

²⁰ İbn Kudâme, Muvaffakuddin Abdullah b. Ahmed b. Muhammed el-Makdisî, *el-Muğni*. (Beyrut, 1405/1984), 1, 289.

kabul edilemez. Ayrıca, bizzat Kur'ân'da Kur'ân'ın Arapça olarak vahyedildiği tekrar tekrar ifade edilmiştir: “Biz onu Arapça bir Kur'ân olarak indirdik” (el-Yûsuf 12/2) “Ve işte böyle, biz onu Arapça bir hüküm olarak indirdik” (er-Râd 13/37), “Eğrisiz, pürüzsüz Arapça bir Kur'an” (ez-Zümer 39/28). Söz konusu ayetten hemen önceki ayette Ruhu'l-Emîn'in onu Arapça olarak getirdiği belirtilmektedir. Gerçek bu iken nasıl olur da şu veya bu dildeki Kur'ân tercümesinin Kur'ân olacağı ve sözlerinin Allah'ın sözlerini temsil edeceği söylenebilir?”²¹

Hanefî mezhebi âlimleri, Ebû Hanîfe'nin tercümeyle namazın caiz olduğu görüşüne yukarıda ifade edilen ayetlerle birlikte Hz. Selman'dan (r.a.) rivayet edilen bir haberi de delil olarak göstermektedirler. Bu rivayet, Hanefî mezhebinin en önemli kaynaklarından Serahsî'nin el-Mebsût isimli eserinde yer almaktadır. Oradaki rivayet şu şekildedir:

رُوي أَنَّ الْفَرَسَ كُتِبُوا إِلَى سَلْمَانَ الْفَارِسِيِّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ: أَنْ يَكْتُبَ لَهُمُ الْفَاتِحَةَ بِالْفَارِسِيَّةِ، فَكَانُوا يَفْرُوْنَ ذَلِكَ فِي الصَّلَاةِ حَتَّى لَانَتْ أَلْسِنَتُهُمْ لِلْعَرَبِيَّةِ

Rivayet edilmektedir ki, İranlılar, Selman'a (r.a.) mektup yazarak, Fatiha Suresi'ni kendileri için Fars dili ile yazmasını istediler. Onlar, dilleri Arapça'ya yatışincaya kadar namazda bunu okuyorlardı.²² Bu rivayetin Hanefî fıkıh kitapları içerisinde sadece Serahsî'nin el-Mebsût'un da yer alması dikkat çekicidir. Diğer eserlerde sadece ayetler Ebû Hanîfe'nin görüşüne delil olarak gösterilmiş, Selman (r.a.) rivayetine değinilmemiştir.²³ Nevevî ise el-Mecmu' isimli eserinde bu rivayeti şu şekilde aktarmaktadır:

عَنْ سَلْمَانَ الْفَارِسِيِّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنْ قَوْمًا مِنَ الْفَرَسِ سَأَلُوهُ أَنْ يَكْتُبَ لَهُمْ شَيْئًا مِنَ الْقُرْآنِ فَكَتَبَ لَهُمُ فَاتِحَةَ الْكِتَابِ بِالْفَارِسِيَّةِ

Selman'dan (r.a.) rivayet edildiğine göre, bir grup Farsî ondan kendileri için Kur'an'ın bir kısmını yazmasını istemişler, o da onlara Fâtiha Suresi'ni Fars dili ile yazmıştır.²⁴ Nevevî'nin büyük bir ihtimalle Serahsî'nin el-Mebsût'undan naklettiği bu haberde el-Mebsût'ta yer alan “dilleri yatışincaya kadar namazda bunu okuyorlardı” ibaresi geçmemektedir. Bu bölüm ya at-

²¹ Mevdûdî Ebu'l-A'lâ, *Tefhimu'l-Kur'an*. (trc.), (İstanbul: 1997), 4, 69-70.

²² Serahsî, *Mebsût*, 1, 138.

²³ Merğunânî, Ali b. Ebû Bekr, *el-Hidâye Şerhu'l-Bidâye*. (Beyrut, ts.), 1, 47; Kâsânî, *Bedâiu's-Sanâi'*, 1, 112.

²⁴ Nevevî, *el-Mecmu'*, 3, 331.

lanmıştır ve yahut Nevevî bu ibareyi görmek istememiştir. Çünkü bu ibare "tercüme okuma"nın belli bir süre için olacağını tazammun etmektedir. Bu da Şafii mezhebinin tercüme kesinlikle caiz olmaz, görüşlerini sekteye uğratacağı için Nevevî tarafından eserinde bu cümleye yer verilmemiş olabilir. Başka hiçbir eserde bu rivayetin yer almaması, Nevevî'nin bunu çoğunlukla istifade ettiği²⁵ Serahsî'nin bu eserinden almış olmasını zorunlu kılmaktadır. Bu da yukarıda beyan edilen ihtimalin doğruluğunu gündeme getirmektedir. Zaten bu rivayet hakkında Nevevî menfî bir değerlendirmede bulunmamış, aksine bu rivayetin sahih olduğunu onaylarcasına, onu yorumlama cihetine gitmiş ve şöyle demiştir: "O, Fatiha'nın hakikatini değil, tefsirini yazmıştı."²⁶ Bu ifade işi daha da çetrefilli hale getirmektedir. Çünkü eğer Selman (r.a.) tefsirini yazmışsa, o zaman Kur'an'ın tefsiriyle namaz caiz olur, sonucu çıkar ki, bu görüş tercümenin kıraatinden daha çok problem arz eder. Çünkü tefsirde kişi daha çok işin içine girer, ayetleri yorumlar, ondan fikrî, fikhî görüşler ortaya çıkarır. Tercüme de ise tercüme eden ondan biraz daha aşağıda işin içindedir. Mütercim sadece ayetleri tercüme eder, yorumlamada bulunmaz, müdahale etmez. Durum böyle olunca, Nevevî, savunduğu görüşle, bu ifadesiyle tenakuza düşmektedir, bu yüzden bu ifade orada muğlak olarak kalmıştır, izah edilmeye muhtaçtır. Şurunbulâlî (ö. 1069/1659) ise bu rivayeti tercüme örnekleriyle birlikte şu şekilde aktarmaktadır: "Rivayet edilmiştir ki, İranlılar, Selman Farisî'ye Fatiha'yı kendileri için Fars diliyle yazması için mektup yazdılar, o da yazdı: "Bismillâhirrahmânirrahîm. Benâm-ı Yezdân-ı bahşâyend-i bahşâyışkâr." Artık dilleri yatışincaya kadar namazda onu okuyorlardı. (Selman) yazdıktan sonra yazdığını Rasulullah'a (s.a.v.) arzetti, ardından gönderdi. Rasulullah (s.a.v.) onu kınamadı."²⁷ Şurunbulâlî, bunu Mebus'tan aldığını ifade etmiştir, ama Serahsî'nin Mebus'ta yer alan rivayette ne tercüme örneği ne de Rasulullah'a (s.a.v.) Selman'ın bu tercüme aktardığı yer almaktadır. Bu rivayetin sahih hadisleri içeren hiçbir eserde yer almaması, onun hakkında soru işaretlerinin ortaya çıkmasına sebebiyet vermektedir. Bununla birlikte bu rivayetin senedi de mevcut değildir. Bu haliyle zayıf olma ihtimali ile birlikte mevzu' olabilme ihtimali de söz konusudur. Çünkü uydurma riva-

²⁵ Nevevî, *el-Mecmu'*, 3, 187; 3, 474; 6, 180.

²⁶ Nevevî, *el-Mecmu'*, 3, 332.

²⁷ Şurunbulâlî, Hasen b. Ammar, *en-Nefhatu'l-Kudsiyye fî Ahkâmi Kıraeti'l-Kur'an ve Kitabeti*, Süleymaniye, Hacı Beşir ağa, nr.1103, 103b.

yetler çoğunlukla senede sahip değillerdir, insanlar arasında yayılmak suretiyle bazı eserlerde yer bulabilmektedirler. Nitekim Abdulhay el-Leknevî (ö. 1304/1886), çokça araştırma yaptığını, fakat Selman (r.a.) rivayetinin senedini bulamadığını ifade etmiştir.²⁸ Rivayet bu yönüyle de tartışma konusudur. Hatta bazı âlimler bunu delil olarak görmemişlerdir.²⁹

Diğer taraftan bu rivayetin metninde de sıkıntı söz konusudur. Çünkü Selman'ın (r.a.) hazırladığı tercümeyi Hz. Peygamber'e arz ettiği, onun onayını aldığı bu rivayetin bazı kaynaklarda geçen ibarelerinde görülmektedir. Oysaki İran'ın fethi ve İslamlaşması tam olarak Hz. Ömer (r.a.) zamanında, Hicrî 15 yılında gerçekleşmiştir.³⁰ Bu tarihten önce, Hz. Peygamber (s.a.v.) zamanında sadece Kısra'ya gönderilen mektup söz konusudur, Hz. Peygamber (s.a.v.) zamanında İran'da bir İslamlaşma söz konusu olmamıştır. Bu yüzden Selman'ın (r.a.) tercümeyi Hz. Peygamber (s.a.v.) zamanında yapıp, ona arz etmesi ve İran'a göndermesi, tarihsel olarak mümkün görünmemektedir. Bunun Hz. Ömer (r.a.) zamanında olması muhtemel olarak kabul edilebilir. Rivayetleri Hz. Peygamber'e (s.a.v.) onaylatma çabası, bu rivayette de tebellür etmektedir. Bu fikhî bir mesele de olunca, onun Rasulullah'a (s.a.v.) onaylatılması, onu daha üstün konuma yükseltmektedir ki bu durum söz konusu rivayette de açıkça görülmektedir. Ebû Hanîfe gibi hadisi delil olarak kullanmakta önemli kriterler öne süren bir âlimin, senedi ve kaynağı belli olmayan bu haber-i vâhid olarak değerlendirilecek rivayeti delil olarak kullanması pek mümkün görünmemektedir. Çünkü ifade edildiği üzere Ebû Hanîfe'nin haber-i vahidi kabul etme konusunda önemli kriterleri vardır. Bu kriterleri şunlardır:

1. Eğer haber-i vâhid, şeriatın kaynaklarından elde edilmiş usullere muhalifse, o zaman muhalif olan haberi şâz olarak kabul ederek, daha kuvvetli delili tercih ederdi.

²⁸ Leknevî, Abdü'l-Hay, *en-Nâfiu'l-Kebîr*(*Şerhu'l-Câmi's-Sağîr*). (Beyrut: 1986), 94.

²⁹ Kurtubî, *el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kur'an.*, 1, 126; Râzî, Fahrüddin Ebû Abdillâh Muhammed b. Ömer, *Tefsîru'l-Kebîr*. trc., Suat Yıldırım, Lütfullah Cebeci, Sadık Kılıç, C. Sadık Doğru. (Ankara: 1988), 1, 248-249.

³⁰ Osman Gazi Özgüdenli, "İran", Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, c. 12. (Ankara: TDV Yayınları: 2000), 395.

2. Haber-i vâhid, şayet Kur'an'ın umum ve zahirine muhalif ise Kur'an'a uygun olanı alarak muhalif haberi reddederdi.

3. Haber-i vâhid, kavli veya fiilî meşhur bir sünnete muhalif olursa, onunla amel etmezdi.

4. Umûm-u Belvâ olan konudaki haber-i vahidi terk ederdi.

5. Seleften birinin, bir konudaki haber-i vâhide itirazda bulunması halinde, o rivayeti terk ederdi.

6. Haberin hangi memlekette olursa olsun, sahabe ve tabiun arasında tevâtüren uygulana gelen amele muhalif olmamasına dikkat ederdi.

7. Ravisi fakih olmayan haber-i vâhidi terkederdi.³¹

Bu kriterler çerçevesinde düşünüldüğü zaman, Hz. Selmân'a (r.a.) atfedilen bu rivayetin kabul edilmesi mümkün görünmemektedir. Ayette "Kur'ân'dan kolayınıza geleni okuyunuz" (el-Müzzemmil 73/20) buyrulurken, buna zıt manada tercümenin okunmasını salık veren bu rivayetin kabul edilmesi mümkün değildir. Diğer taraftan, sahabeden Arap olmayan Bilal Habeşî ve Selman gibi sahabilerin kendi dillerinden namazda Kur'ân okumaları gibi bir uygulamanın rivayet olarak, uygulama olarak gelmemiş olması onların kıraatlerini Arapça yapmış oldukları sonucuna ulaştırır. O zaman bu rivayet sahabenin uygulamasına aykırılık arz ettiği için de kabul edilemez. Hz. Peygamber dili dönmeyen kimseye tesbihte bulunmasını emredip, kendi dilinden kıraati önermediğine göre, bu rivayet sünnete de aykırı olmaktadır.³² Tercümeyle kıraat umumu ilgilendiren bir mesele olduğuna göre, onun birçok kandan desteklenmesi gerekirdi. Bununla ilgili sadece Selman (r.a.) rivayetinin varid olması, onun terkini gerektirmektedir. Diğer taraftan Selman (r.a.), Abdullah b. Abbâs (r.a.) ve Aişe (r.a.) gibi fikhî yönüyle öne çıkmış bir sahabe de değildir. Bu vasfa sahip olmayışı, onun rivayetlerinin Ebû Hanîfe tarafından kabul edilemeyeceğini göstermektedir. Zaten bizzat onun bu rivayeti delil

³¹ Kevserî, Muhammed Zâhid b.el-Hasen, Te'nîbu'l-Hatîb alâ mâ sâkahû fi tercemeti Ebî Hanîfe mine'l-ekâzib, 153, 154; Sâlihî, Muhammed b. Yusuf ed-Dimeşki, Ukûdu'l-cuman fi menâkibi'l- İmâmî'l-A'zam Ebî Hanîfeti'n-Nu'mân, 397, 401 (Ünal, İsmail Hakki, Ebû Hanîfe'nin Hadis Anlayışı ve Haneffî Mezhebinin Hadis Metodu. (Ankara: 2001), sayfa 172'den naklen).

³² Ebû Dâvud, "Salât", 134-135.

olarak öne sürdüğü de söylenmemiştir. Hanefî âlimler onun Hz. Selman (r.a.) rivayetini delil olarak kullanabileceğinden hareketle bu rivayetin delilliğini öne sürmüşlerdir. Durum böyle olunca rivayet hakkında olumlu bir değerlendirme yapmak mümkün görünmemektedir.

Bununla birlikte bazı eserlerde İmam Ebû Hanîfe'nin her halükarda tercümeyle namazın caiz olduğu görüşünden sonradan rücu ettiği, talebeleri Ebû Yusuf ve Muhammed'in görüşünü tercih ettiği ifade edilmektedir.³³ Fakat onun bu görüşünden rücu ettiği, birçok âlim tarafından zayıflığı onaylanmış talebesi, Nuh b. Ebî Meryem³⁴ tarafından nakledilmektedir. Tek bir kişi tarafından onun bu görüşünden rücu ettiği, Ebû Hanîfe'yi tartışmalı bu hükmünün yanlışlığından kurtarmak çabasının bir sonucu olarak görmek mümkündür. Onun görüşünden döndüğünü kabul etmeyenler ise bu konuda şu açıklamayı yapmaktadırlar: "İmam bu ifadesiyle zaruret anını ve Kur'ân'ı okumaktan aciz olma halini kastetmiştir. Şayet böyle olmasaydı, bu görüşten imtina eder ve uygulayanın da zındıklığına hükmederdi."³⁵ Böyle bir tevil, Ebû Hanîfe'nin talebelerinin görüşünü benimsediğinin kabulü sayılır. Çünkü onlar da zaruret halindeki öğreninceye kadar şartını, Kur'ân okumayı bilmeyen için öngörmektedirler. Ebû Hanîfe'ye atfedilen görüşte ise her halükarda tercümenin caizliği söz konusudur. Bu görüş tevil ve yorumla kapalıdır. Onun tercümeyle namazın makbuliyetini ortaya koyduğu apaçıktır, yapılan tevil bir zorlamadır. Muasır âlimlerden Ebû Zehra, Ebû Hanîfe'nin görüşünden döndüğü ile ilgili olarak şunları ifade etmektedir: "Ebû Hanîfe'nin görüşünden rücu ettiği rivayet edilmiştir. Bu rivayet Nuh b. Ebî Meryem'e aittir. Âlimlerin çoğu bunu tercih etmiştir. Araştırmacı tarih zihniyeti, bu tercihin açık bir sebebinin varlığını ortaya koymaktadır. Bu sebep, tarihi gerçeği göz önüne alma zorunluluğudur. Tarihi gerçek şudur ki, idrak sahibi bir fakih olan Ebû Hanîfe Farsça tercümeyle okumaya, bu dildeki tercümenin Fatîha'ya yakın bir dua olduğunu kabul ederek cevaz vermişti. Diller yumuşayıp, İranlılardan başka

³³ Merğînânî, *el-Hidâye*, 1, 47; İbn Kudame, *el-Muğnî*, 1, 289; el-Buhârî, Abdülazîz, *Keşfu'l-Esrâr*. (Kahire: 1307), 1, 25; Âlûsî, Şehâbeddin Mahmûd, *Rûhu'l-Meânî fî Tefsîri'l-Kurâni'l-Azîm ve's-Sebi'l-Mesânî*, (Beyrut: ts), 6, 230.

³⁴ Zehebî, Ebû Abdullah Şemseddîn Muhammed b. Ahmed, *Mîzanu'l-İtidâl fî Nakdi'r-Ricâl*, (Beyrut: 1963), 7, 55.

³⁵ Ebû Hayyân Muhammed b. Yûsuf b. Alî b. Yûsuf b. Hayyân el-Endelûsî, *el-Bahru'l-Muhît*, (Beyrut: 1402/1987), 1, 448.

milletlerden insanların dalga dalga İslam'a girdiklerini, asıl metni iyi okuyabilenlerin, tercüme bahanesiyle Kur'ân'ı bir kenara bıraktıklarını ve verdiği bu ruhsatı "ibaha"ya dönüştürdüklerini görünce, istihsan ederek cevaz verdiği şeyi haram kıldı."³⁶ Sonuç olarak, Ebû Hanîfe'nin tercümeyle kıraatin cevazına hükmettiği bir gerçek olarak ortadadır. Onun bu cevazında yaşamış olduğu memleketin etkisini düşünmemek de mümkün değildir. Onun yaşadığı şehir Bağdat gibi kozmopolit bir şehirdir. Bu şehir her milletten insanı kendi içinde barındırmaktadır. Arapça'yı bilmeyen insanların yeni bir dinle karşılaşmaları ve o dine ait ibadetlere alışmaları göz önüne alındığında Ebû Hanîfe'nin bu görüşünde haklı olduğu gerçeğini düşünmeyi gerektirmektedir. Her insan aynı değildir. Kimi insan yeni müntesip olduğu bir topluluğun kurallarını hemen benimseyip, özümserken, onun emir ve nehiyelerini hemen asliyle yerine getirirken, kimi insan ise yeni girdiği bir topluluğun her şeyini birden kabullenemez, emir ve yasakları uygulama noktasında sıkıntı çeker. Böyle kimseler için toplumun reisleri bazı kuralları uygulamada yumuşatmada bulunabilirler. Ebû Hanîfe de dine yeni dahil olmuş kimi insanların dinî uygulamada zorluk çekmemeleri için Kur'an tercümesinin kıraatini caiz görmüş olabilir. Bu bir ruhsat olarak görülemez. Çünkü İslam toplumu her zaman böyle yeni İslam'a girmiş insanlarla karşılaşacaktır. Bu insanlardan hemen Arapça okumayı öğrenmeleri beklenemez. Onların öğrenme süreci içerisinde bu zaman kısıtlanamaz, her halükarda başka dilden kıraat caiz görülebilir. Ama böyle insanlara Kur'ân tercümesinin Kur'ân'ın aslı olmadığı uyarısı yapılmalıdır. O zaman insanlar çabuk bir şekilde Kur'ân'ı Arapça'sından okumayı öğrenme çabası içerisine gireceklerdir. Böylece bu tercümeyle kıraat süreci kendiliğinden yok olacaktır. Ebû Hanîfe'nin bu düşüncelerle tercümeyle kıraate cevaz verdiği düşünülebilir. Bu konuda dayanmış olduğu delillere gelince, onun bizzat bu delilleri kullanmış olduğu yargısına varmak mümkün değildir. Çünkü öne sürülen rivayet, Ebû Hanîfe'nin hadis anlayışı çerçevesinde delil olarak kabul edilecek bir muhtevaya sahip değildir. Belki İmam bu konuda ayetlerden yola çıkarak kıyasta bulunmuş olabilir. Bu en doğru çıkış yolu olsa gerekir. Ebû Hanîfe'nin görüşünden rücu ettiği konusu ise şüphelidir. Fakat onun bu iyi niyetli fetvasının, bazı kötü niyetli kişiler tarafından sanki şumullü, her zaman için geçerli bir fetva görüntüsü verilerek kötüye

³⁶ Ebû Zehra, Muhammed, *el-Mu'cizetü'l-kübrâ el-Kur'ân*, (Beyrut: ts), 519.

kullanılması, insanların kafalarının bulandırılması, imamın bu görüşünden dönmesini zorunlu kılmış olabilir. Ebû Hanîfe'nin iki önemli talebesi Ebû Yusuf ve İmam Muhammed ise, kişinin başka dilden kıraatte bulunması için acziyet durumunu şart koşmuşlardır. Kişi acz durumunda olmadığı halde, eğer namazda kıraati kendi dilinde yapıyorsa, o zaman kılınan namaz fasid olmaktadır. Onun bu okuyuşuna cevaz yoktur. Çünkü namazda Kur'ân kıraati emredilmiştir. Kur'an mucizdir, icaz hem nazımdadır, hem de manadadır. Her ikisini yapmaya kadir ise yerine getirmelidir. Ancak lafzı söylemekten aciz ise, o zaman yalnız yerine getirebileceğini, yani manayı okur. Bu ona vaciptir. Yani, Arapça aslı ile değil, sadece tercümesiyle kıraati yerine getirmeye gücü yetiyorsa, o zaman bu tercümeyi öğrenmesi ve onunla kıraat etmesi ona farz olur.³⁷ Bu noktada acziyet durumunun iyi tespit edilmesi gerekmektedir. Eğer kişi Arapça lafızlara ağız dönmüyorsa ve bunu yerine getirme imkânı yoksa acizdir. Ama kişi ilk önceleri Arapça lafızları ifade etme güçlüğü çekiyorsa ve lafızları telaffuz etme yetisi kendisinde mevcut ise, ilk zamanlar bu telaffuzları öğrenmesi için kendisini aciz statüsünde değerlendirmek mümkündür. Lafızları telaffuza gücü yettiği anda, kişiden bu acziyet hali kaybolur. Bir daha kendi dilinden kıraat edemez. Yok, eğer kişide Arapça telaffuz etme yetisi olduğu halde sırf tembellik için bunu kullanma gayretinde bulunmuyorsa, bu kişi aciz kategorisinde değerlendirilemez. Kendi diliyle kıldığı namazların caiz olması mümkün değildir.

2.Kıraatin Vahiy Diliyle Olması Gerektiğini Söyleyenlerin Delilleri:

Malikî, Şafiî ve Hanbelî mezhepleri, başka dilden kıraat konusunda Hanefîlerden tamamen farklı düşünmektedirler. Onlara göre Arapça dışındaki hiçbir dille yapılacak olan kıraat caiz değildir. Başka dille yapılacak kıraat namazı fasid ve batıl kılmaktadır.³⁸ Bu mezheplerden Şafiî Mezhebi görüşünü, Rifâa b. Mâlik ve Rifâa b. Râfî'nin (r.a.) Rasulullah'dan (s.a.v.) nakletmiş olduğu, okuması düzgün olmayan kimse hakkında ifade edilmiş şu hadisleri delil olarak kullanmaktadırlar:

³⁷ Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi'*, 1, 112, 113; el-Merğînânî, *Hidâye*, 1, 47.

³⁸ Mâlik b. Enes, *el-Müdevvenetü'l-kübrâ*. (Beyrut: ts), 1, 62; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 1, 288; Nevevî, *el-Mecmu'*, 3, 330.

أَخْبَرَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ مُحَمَّدٍ، عَنْ عَلِيِّ بْنِ يَحْيَى بْنِ خَلَّادٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ جَدِّهِ رِفَاعَةَ بْنِ مَالِكٍ، أَنَّهُ سَمِعَ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: إِذَا قَامَ أَحَدُكُمْ إِلَى الصَّلَاةِ فَلْيَتَوَضَّأْ كَمَا أَمَرَهُ اللَّهُ، ثُمَّ لِيَكْبِرْ، فَإِنْ كَانَ مَعَهُ شَيْءٌ مِنَ الْقُرْآنِ قَرَأَ بِهِ، وَإِنْ لَمْ يَكُنْ مَعَهُ شَيْءٌ مِنَ الْقُرْآنِ فَلْيُحْمَدِ اللَّهَ وَلْيُكَبِّرْ، ثُمَّ لِيَرْكَعْ حَتَّى يَطْمَئِنَّ رَاكِعًا، ثُمَّ لِيَقُمْ حَتَّى يَطْمَئِنَّ قَائِمًا، ثُمَّ لِيَسْجُدْ حَتَّى يَطْمَئِنَّ سَاجِدًا، ثُمَّ لِيَرْفَعِ رَأْسَهُ فَلْيَجْلِسْ حَتَّى يَطْمَئِنَّ جَالِسًا، فَمَنْ نَقَصَ مِنْ هَذَا فَإِنَّمَا يَنْقُصُ مِنْ صَلَاتِهِ

İbrahim b. Muhammed-Ali b. Yahya b. Hallâd-Babası-Rifâa b. Mâlik, Rasulullah (s.a.v.)'in şöyle buyurduğunu işitmiştir: “Biriniz namaz kılmaya kalktığı zaman, Allah Teâlâ'nın emrettiği gibi abdestini alsın, sonra tekbir getirsin. Eğer Kur'ân'dan bir şey biliyorsa onu okusun, bilmiyorsa Allah'a hamd etsin ve tekbir getirsin.”³⁹

Bu rivayeti Ahmed b. Hanbel (ö. 241/855) Müsned'inde bazı metin farklılıklarıyla şu şekilde nakletmektedir:

حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ هَارُونَ، قَالَ: أَخْبَرَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَمْرٍو، عَنْ عَلِيِّ بْنِ يَحْيَى بْنِ خَلَّادِ الرَّزَقِيِّ، عَنْ رِفَاعَةَ بْنِ رَافِعِ الرَّزَقِيِّ، وَكَانَ مِنْ أَصْحَابِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: جَاءَ رَجُلٌ وَرَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ جَالِسٌ فِي الْمَسْجِدِ، فَصَلَّى قَرِيبًا مِنْهُ، ثُمَّ انْصَرَفَ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَسَلَّمَ عَلَيْهِ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: أَعَدَّ صَلَاتَكَ، فَاتَّكَ لَمْ تُصَلِّ. قَالَ: فَرَجَعْتُ فَصَلَّى كَنَحْوِ مِمَّا صَلَّيْتُ، ثُمَّ انْصَرَفَ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَقَالَ لَهُ: أَعَدَّ صَلَاتَكَ، فَاتَّكَ لَمْ تُصَلِّ. فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، عَلَّمَنِي كَيْفَ أَصْنَعُ، قَالَ: «إِذَا اسْتَقْبَلْتَ الْقِبْلَةَ فَكَبِّرْ، ثُمَّ اقْرَأْ بِأَمِّ الْقُرْآنِ، ثُمَّ اقْرَأْ بِمَا شِئْتَ، فَإِذَا رَكَعْتَ، فَاجْعَلْ رَأْسَكَ عَلَى رُكْبَتَيْكَ، وَامْذُظْهِرْكَ وَمَكِّنْ لِرُكُوعِكَ، فَإِذَا رَفَعْتَ رَأْسَكَ فَأَقِمْ صُلْبَكَ حَتَّى تَرْجِعَ الْعِظَامَ إِلَى مَفَاصِلِهَا، وَإِذَا سَجَدْتَ فَمَكِّنْ لِسُجُودِكَ، فَإِذَا رَفَعْتَ رَأْسَكَ، فَاجْلِسْ عَلَى قَدْحِكَ الْيُسْرَى، ثُمَّ اصْنَعْ ذَلِكَ فِي كُلِّ رُكْعَةٍ وَسَجْدَةٍ

Yezîd b. Harun-Muhammed b. Amr-Ali b. Yahya b. Hallâd ez-Zerkî-Rufaa b. Râfi' ez-Zerkî (Nebi (s.a.v.)'in ashabındandı) şöyle demiştir: “Rasulullah (s.a.v.) meşicidde otururken bir adam geldi. Ona yakın bir yerde namaza başladı. Sonra Rasulullah'a (s.a.v.) yöneldi. Bunun üzerine Rasulullah (s.a.v.), “Namazını iade et, çünkü sen namaz kılmış olmadın”, dedi. (Rıfaa) şöyle devam etti: Sonra adam gitti aynı şekilde namaz kıldı. Sonra yine Rasulullah'a (s.a.v.) yöneldi. Ona yine “namazını iade et, sen namaz kılmış olmadın” dedi. Bunun üzerine adam “Ya Rasulallah, bana nasıl yapacağımı öğret” dedi. Rasulullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: “Kibleye yöneldiğinde tekbir al. Sonra Ümmü'l-Kur'ân'ı ve dilediğini oku. Rukuya vardığında ellerini dizlerinin üzerine koy ve sırtını dümdüz yap. Rukunu tam yerine getir. Kafanı kaldırdığında kollarını sal, uzuvların yatışınca kadar böyle dur. Secdeye vardığında, sec-

³⁹ Şafii, *Müsned*. (Beyrut, ts), 1, 34; Şafii, *Ümm*, (Baskı yy: ts), 1, 102.

deni tam yerine getir. Başını kaldırdığında sol yanına otur. Bütün bunları her ruku ve secdede yerine getir.”⁴⁰

Bu rivayet hadis ilimleri açısından sahihtir.⁴¹

İmam Şafî (v.204/819) bu delilleri zikrettikten sonra konuyla ilgili olarak şunları ifade etmiştir: “Rasulullah okuması iyi olmayana, hamdetmek ve tek-bir getirmek suretiyle Allah’ı zikretmesini emretmiştir. Böyle olan kimseye, Allah’ı zikretmekten başkasını okumayı caiz görmemiştir. Bunda Fatiha’yı iyi okuyanın onu okumakla mükellef olduğuna dair delil vardır. Nitekim gücü yeten ve aklı eren de farzlara muhatap olur, onları yerine getirmesi gerekir.”⁴²

Bu ifadelerden, İmam Şafî’nin başka dilden kıraati caiz görmediği sonucu ortaya çıkmaktadır. Nevevî (ö. 676/1277), Şafî mezhebinin görüşü sadedinde, Kur’ân’dan maksadın lafız ve nazım olduğunu, başka dilden ifadesinde bu lafız ve nazım olmayacağını belirttiikten sonra şunları ifade etmiştir: “Mezhebimize göre, Arap dili dışında Kur’ân’ın kıraati caiz değildir. Onun Arapça’nın yerini tutması veya kişinin onu okumaktan aciz olması da aynıdır. Eğer namazda onun tercümesi kıraate bedel olarak getirilse, kıraat düzgün olsun veya olmasın namaz caiz olmaz. Malik, Ahmed ve Davud ez-Zahirî de aynı görüştedirler.”⁴³

Şafîilerin görüşünün temelinde Kur’ân’ın başka dile tercüme edilmeyeceği esası yatmaktadır. Onlara göre, Kur’ân’ın namazda okunmak üzere tercüme edilmesinin caiz olmadığı müslümanların icma ile sabittir. Bu esastan hareketle namazda başka dilden kıraat da sözkonusu değildir. Tercüme etmek caiz değil ki, tercümeyle namaz kılmak caiz olsun? Peygamber’in (s.a.v.) Araplara meydan okuması Kur’ân’ın Arapça olan şekliyle olmuştur. Allah onu Arapça oluşuyla vafetmiştir. Kur’ân tercümesi kesinlikle Kur’ân değildir. Sabit olan bir esas vardır ki, namaz ancak Kur’an ile sahih olur. Bütün bunlarla beraber, namaz taabbüd ve ittibaa bağlıdır, bidatten nehyeder. Kıyas yolu müfsiddir. Namazın aslı hakkında düşünce sahibi kafa yorduğunda, sa-

⁴⁰ Ahmed b. Hanbel, *Müsnedü’l-İmâm Ahmed b. Hanbel*. Thk. Şuayb el-Arnaut. (Müessesetü’r-Risâle: Beyrut: 1420), 4, 340 (Ayrıca bkz., İbn Hıbbân, Ebû Hâtım el-Bustî, *Sahihu İbni Hıbbân bi tertibi İbn Belbân*. Thk. Şuayb Arnaut. (Müessesetü’r-risâle: Beyrut: 1991), 5, 88).

⁴¹ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 4, 340 (Şuayb Arnaut’un dipnotu)

⁴² Şafî, *Ümm*, 1, 102.

⁴³ Nevevî, *el-Mecmu’*, 3, 332.

yısı, vakitlerinin hususiliği, her rekatte ruku ve secdenin tekrarının ittiba gayesiyle belirtilmiş olduğuna kani olacaktır. Bunların hepsi bir bütündür, aralarında fark yoktur. Bunlar kıyas kabul etmez. Şafii âlimler tercümeyle kılınan namazın batıl olduğunu da önemle vurgulamaktadırlar.⁴⁴

İmam Mâlik (ö. 179/795) de başka dilden yapılan kıraati mekruh olarak gördüğü gibi, yabancı bir dille yapılacak olan yemini de çirkin görmektedir.⁴⁵ Malikî mezhebine müntesip âlimlerden el-Kurtubî başka dilden kıraate karşı çıkmış ve Münzirî'nin başka dilden kıraate onay veren Ebû Hanîfe'nin görüşüne yaptığı eleştiriyi aktarmıştır: "Hayır başka dilden kıraat yeterli olmaz. Çünkü bu, Allah'ın emrine aykırıdır. Peygamber'den (s.a.v.) bize gelen bilgiye aykırıdır. Zaten bu konuda Ebû Hanîfe'ye muvafakat eden bir kimsenin olduğunu da bilmiyoruz."⁴⁶

Hanbelî uleması da bu konuda oldukça serttir. İbn Kudame (ö.682/1283) tercümeyle kıraat konusunda şunları söylemektedir: "Kur'ân'ın lafzını Arapça'dan başkasıyla değiştirmek mümkün değildir. Kişinin Arapça kıraati iyi olsun veya olmasın aynıdır. Kişi gücü yetiyorsa hemen Kur'ân'dan bazı sureleri ezberlemek zorundadır. Eğer buna gücü yettiği halde yapmıyorsa, namazı sahih olamaz. Eğer kudreti yoksa ve namaz vaktini geçirmekten korkarsa, Fatiha'dan bildiğini yedi defa tekrar eder. Başka ayetler biliyorsa onları okur. Bu ayetleri okumakla Fatiha'nın farziyeti o kişiden düşer."⁴⁷ Bütün bu görüşlerin de ortaya koyduğu gibi, diğer mezheplerin görüşlerinin esasında, dil birliğini sağlamak ve Kur'ân'ın nazil olduğu şekilde kıraat etmek bulunmaktadır. Hz. Peygamber'in (s.a.v) Arap olmayan bir kimse Arapça'yı bilmediği halde müslüman olduğunda nasıl namaz kılacağı noktasında ne gibi metod takip ettiği bilinmemektedir. Bununla birlikte Arap olmayan memleketlerin devlet başkanlarına gönderdiği mektupların içerisinde yer alan ayetlerin başka dilden aktarılmasına izin verdiği bilinmektedir. Namaz mevzuuna gelindiğinde ise yeni müslüman olan kimse için kıraat meselesini cemaate iştirakiyle

⁴⁴ Nevevî, *el-Mecmu'*, 3, 332; İbn Hacer el-Askalânî, Ahmed b. Ali, *Fethu'l-Bârî Şerhu Sahîhi'l-Buhârî*. (Beyrût: 1379/1959), 2, 261; Azımabâdî, Muhammed Şemsü'l-Hak, *Avnu'l-Ma'bûd*. (Beyrut: 1415/1994), 3, 312.

⁴⁵ Malik b. Enes, *el-Müdevenetü'l-Kübrâ*, 1, 62.

⁴⁶ Kurtubî, *el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kur'ân*, 1, 353.

⁴⁷ İbn Kudame, *el-Muğni*, 1, 288-290.

halletmek mümkündür. Hanefiler açısından imam arkasında kıraat gerekli olmadığı için, böyle bir çözüm mümkün olmasına rağmen kabul edilmemiştir. Diğer mezheplerde ise imam arkasında kıraat gerekli olduğu için böyle bir çözüm gündeme getirilmemiş, onun yerine tesbih ve tehlil yeterli görülmüş, bunu da yapamayan kimse için sükût Hanbelî ve Malikî mezhepleri tarafından yeterli görülmüş, Şafîiler ise yedi defa bir zikir ifadesini tekrar etmeyi namazın sıhhati için şart koşmuşlardır.

Sonuç

Sonuç olarak ifade edilmelidir ki, yabancı dilde kıraat sadece yeni müslüman olan kimse için, öğreninceye kadar mümkün olarak görülebilir. Ama bununla birlikte Kur'ân'ın dilinden yapılacak olan tesbih ve tehliller o kişi için daha kolay olanıdır. Şu açıdan düşünmek gerekir ki, yeni müslüman olan kişi Fatiha Suresi'nin tercümesini hemen ezberleyemez, bu ekseriyetle mümkün değildir. Tercümeyle öngörmek yerine, tesbih, tahmid ve tehlili namaz için Arapça Kur'ân okumayı öğreninceye kadar yeterli görmek, hem Kur'ân'ın icazı hem de namazda kıraatin aslı durumuna uygun davranış olacaktır. Tercüme gerçekten, hiçbir icazı olmayan, kulun kendi dilinden Allah'ın nazil ettiği ayetlerin ifadesi olmaktadır. Kur'ân'ın kıraati, okuyana ve dinleyene bir haz vererek, insanı başka âlemlere seyrettirirken, tercüme mana üzerinde yoğunlaşmakta, bir kelimenin birkaç kelime ile beyanı olmakta ve bir huzur vermemektedir. Bunun için tercüme sadece Arapça bilmeyen insanlar için, Kur'ân'ın ne demek istediğini Müslümanlara anlatmak için önemlidir. Zaten tercümeyle anlamlı kılan da odur. Onu bir ibadet aracı olarak görmek, bidatten öte bir şey değildir. İnsanlar farklı dillerden ibadet yapmış olsalardı, o zaman "Kur'ân'dan kolayınıza geleni okuyunuz" emri ilahisi tecellî etmiş olmayacak, ibadetlerdeki insicam kaybolacaktı. Tarih boyunca İslam'a girmiş farklı dilleri konuşan insanların Kur'ân'ın tercümesiyle namaz kıldıklarını gösteren sahih bir delilin bulunmaması, insanların gönüllerindeki aynı dilden ibadetin Hz. Peygamber'den görüldüğü şekilde tekrar edilmesi kanaatinin hiçbir zaman kaybolmadığını göstermektedir. Tercüme ile kıraat etme arzusuna sahip insanların, bu uygulamayı gündemde tutmalarının tek sebebi, milliyet esasına bağlılıklarını dinî konulara aksettirmek düşüncesidir. "Biz Arap değiliz, okuduğumuzu anlamıyoruz" tarzında karşı çıkışlar, dinî ibadetlerde, millî duygularla hareket etmenin tezahürleri olarak göze çarpmaktadır. Tarih boyunca

bunu gündeme getirenler, millî unsurları ileri derecede önemseyenlerdir. Hâlbuki din konusunda, milliyetin ön plana çıkarılması diye bir husus yoktur. Dinin önünde ne Arap'ın Aceme, ne de Acem'in Arap'a bir üstünlüğü yoktur. Herkes dinin emirlerinde eşittir. Ama İslam dininin kitabı olan Kur'ân-ı Kerim, Hz. Peygamber'in (s.a.v.) toplumu Arap olduğu için Arapça nazil olmuştur. Eğer Rasulullah (s.a.v.), Çin ırkına mensup olsaydı, Kur'ân Çince nazil olacaktı. Olması gereken de buydu. Çünkü Allahu Tealâ gönderilen her peygamberin kendi kavmine dinini anlatabilmesi için kavminin diliyle tebliğ etmek üzere gönderildiğini beyan etmiştir. (el-İbrâhîm 14/4) Kitap ilk nazil olduğunda, eğer başka dilden olsaydı, o toplumun insanları "anlamadığımız kitaba nasıl inanacağız" çıkışında bulunacaklardı. Allah bu yüzden Kitabın ineceği yeri incelemek suretiyle, o halkın anlayacağı dilden Kur'an'ı nazil etmiştir. Daha sonra ibadetlerin yerine getirilişi şekillenmiş ve bu ibadetlerde kullanılan dil, Kur'an'ın nazil olduğu Arapça olmuştur. Kur'an da Arapça olduğu için kıraatler Arapça olacaktır. Bu durumları göz ardı ederek, ibadetlerin ruhunu ve insicamını bozacak tercümeyle kıraatte ısrar etmek, Kur'ân olmayan şeyi onun yerine ikame etmiş olacaktır ki, o da zaten kıraat olmayacaktır. İbadetlerde Kur'an'ın okunması kimseyi Arap milliyetinin hamisi yapmayacağı gibi, tercümede ısrar etmek de kimseyi kendi milliyetinin hamisi yapmayacaktır. Burada önemli olan, Hz. Peygamber'in (s.a.v.) namaz kıldığı gibi namaz kılmaktır. O, Arapça kıraat etmiş ise Müslümanlara düşen Arapça kıraatte bulunmaktır.

Kaynakça

- Ahmed b. Hanbel, (ö. 241/855), *Müsnedü'l-İmâm Ahmed b. Hanbel*, thk. Şuayb el-Arnâvut, I-L, Müessesetü'r-Risâle, 2.Baskı, Beyrut, 1420.
- Altıntaş, Halil, *Kur'an'ın Tercümesi ve Tercüme İle Namaz Meselesi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2001.
- Âlûsî, Şehâbeddin Mahmûd (ö. 1270/1854), *Râhu'l-Meânî fî Tefsîri'l-Kurâni'l-Azîm ve's-Sebi'l-Mesânî*, I-XV, Beyrut, ts.
- Aydar, Hidayet, *Kur'an-ı Kerim'in Tercümesi Meselesi*, Kuran Okulu Yayıncılık, İstanbul, 1996.

- Azımbâdî, Muhammed Şemsü'l-Hak (ö. 1857/1911), *Avnu'l-Ma'bûd*, I-X, 2.bs., Beyrut, 1415/1994.
- Buhârî, Abdülazîz (ö. 730/1330), *Keşfu'l-Esrâr*, I-IV, Kâhire, 1307.
- Cessâs, Ebû Bekr Ahmed b. Ali (ö. 370/981), *Ahkâmu'l-Kur'an*, thk., Muhammed Sadık el-Kamhâvî, I-V, Beyrut, 1405/1990.
- Ebû Hayyân Muhammed b. Yûsuf b. Alî b. Yûsuf b. Hayyân el-Endelüsî (ö. 745/1344), *el-Bahrû'l-Muhît*, I-III, Beyrut, 1402/1987.
- Ebû Dâvûd, Süleyman b. el-Eş'as es-Sicistani el-Ezdî (ö. 275/888), *es-Sünen*, hzr. Salih b. Abdülaziz b. Muhammed b. İbrahim, Daru's-selam, Riyad, 1419.
- Ebû Zehre, Muhammed (ö. 1394/1974), *el-Mu'cizetü'l-Kübrâ el-Kur'an*, Beyrut, ts.
- Elmalılı, M. Hamdi Yazır (ö. 1368/1949), *Hak Dini Kur'an Dili*, I-X, Azim Yayıncılık, İstanbul, ts.
- Hamidullah Muhammed (ö. 1423/2002), *Hz. Peygamber'in Altı Orijinal Diplomatik Mektubu*, trc. Mustafa Yazgan, Beyan Yayınları, İstanbul 1990.
- *Kur'an Tarihi*, trc. Salih Tuğ, Beyan Yayınları, İstanbul, 1993.
- İbn Hacer el-Askalânî, Ahmed b. Ali (ö. 852/1448), *Fethu'l-Bârî Şerhu Sahîhi'l-Buhârî*, I-XXIII, Beyrût, 1379/1959.
- İbn Hibbân, Ebû Hâtim el-Bustî (ö. 354/965), *Sahihu İbni Hibbân bi tertîbi İbn Belbân*, I-XVIII, thk. Şuayb Arnavut, Müessesütü'r-risâle, Beyrut, 1991.
- İbn Kudâme, Muvaffakuddîn Abdullah b. Ahmed b. Muhammed el-Makdisî (ö. 620/1223), *el-Muğnî*, I-X, 1.bs., Beyrut, 1405/1984.
- Kâsânî, Alâuddin Ebû Bekr b. Mesûd b. Ahmed (ö. 587/1191), *Bedâiu's-Sanâi' fî tertîbi's- Şerâi'*, I-VII, 2.bs, Beyrut, 1982.
- Kurtubî, , Muhammed b. Ahmed b. Ebû Bekr el-Ferec (ö. 671/1272), *el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kur'ân*, thk., Ahmed b. Abdurrahim el-Berdûnî, I-XX, 2.bs., Kâhire, 1372/1952.

- Leknevî, Abdü'l-Hayy (ö. 1304/1886), *en-Nâfiu'l-Kebîr (Şerhu'l-Câmiî's-Sağîr)*, Beyrut, 1986.
- Malik b. Enes(ö. 179/795), *el-Müdevvenetü'l-Kübrâ*, I-XVI, Beyrut, ts.
- Merginânî, Alî b. Ebû Bekr (ö. 593/1196), *el-Hidâye Şerhu'l-Bidâye*, I-IV, Beyrut, ts.
- Mevdûdî Ebu'l-A'lâ (ö. 1399/1979), *Tefhimu'l-Kur'an*(trc.), I-VII, İstanbul, 1997.
- Nevevî, Ebû Zekeriyya Yahya b. Şeref (ö. 676/1277), *el-Mecmû'*, thk.,Mahmud Matruhî, I-IX, 1.bs., Beyrût, 1996.
- Özgüdenli, Osman Gazi, "*İran*", D.İ.A., XXII, 395-400, Ankara, 2000.
- Râzî, Fahrüddîn Ebû Abdillâh Muhammed b. Ömer (ö. 606/1209), *Tefsîru'l-Kebîr*, trc., Suat Yıldırım, Lütfullah Cebeci, Sadık Kılıç, C.Sadık Doğru, Huzur Yayınları, Ankara, 1988.
- Rıza, Muhammed Reşîd (ö. 1865/1935), *Tefsîru'l-Kurâni'l-Hakîm* (Mısır: 1373/1953)
- Serahsî, Muhammed b. Ebî Sehl (ö. 483/1090), *el-Mebsût*, I-XXX, Beyrut, 2001.
- Şafiî, Muhammed b. İdris,(ö. 204/819), *el-Müsned*, Beyrut, ts.
- el-Ümm*, I-VIII, by., ts.
- Taberî, Muhammed b. Cerîr (ö. 310/922), *Câmiu'l-Beyân an Te'vîli Âyi'l-Kur'an*, I-XXX, Beyrut, 1988.
- Ünal, İsmail Hakkı, *Ebû Hanîfe'nin Hadis Anlayışı ve Hanefî Mezhebinin Hadis Metodu*, 2.bs., Ankara, 2001.
- Zehebî, Ebû Abdullah Şemseddîn Muhammed b. Ahmed (ö. 748/1347), *Mîzanu'l-İtidâl fî Nakdi'r-Ricâl*, I-VIII, Beyrut, 1963.
- Zemahşerî, Ebü'l-Kâsım Mahmûd b. Ömer b. Muhammed el-Hârizmî (ö. 538/1144), *el-Keşşâf an Haqâiki Gavâmiizi't-Tenzîl ve Uyûni'l-Ekâvîl fî Vücûhi't-Tevîl*, I-VI, Kahire, 1397/1977.